ANGELA PASAT

Institutul de Filologie
(Chişinău)

DIN ISTORIA CONSEMNĂRII ŞI EDITĂRII NARAŢIUNILOR POPULARE COMICE ROMÂNEŞTI

Preocupaţi de structurile definitorii ale creaţiei populare comice româneşti, ne-am propus, dintru început, examinarea diacronică a denominaţiei unor atare structuri, a modului de categorisire (de multe ori aproximativ, de către diverşi autori) a pătăraniilor folclorice, apreciind pe parcurs calitatea categorială a materiei subordonate acestor nominalizări.

Amintim că diverse vorbe glumeţe, ziceri usturătoare şi întîmplări hazlii au fost atestate sporadic încă în vechile scrieri de limba română. Iluştri cărturari ai sec. XVII-XVIII ca Miron Costin, Radu Popescu, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, moderni prin viziunea lor umanistă şi atitudinea afabilă faţă de cele „audzite din om în om", inclusiv pătăranii poznaşe, ne-au lăsat nu puţine probe de ilaritate folclorică, atît în forma lor nativă (mai cu seamă, din sfera paremiologiei), cît şi ca reinterpretări în funcţie de contextul frazei aşternute pe hîrtie.

Folclorul comic românesc este sesizat de timpuriu ca importantă sursă de completare benefică a scriiturii cronicăreşti, artistice etc., însă culegerea şi publicarea lui începe relativ tîrziu, în prima jumătate a sec. XIX. La 1841 cărturarul ieşean Teodor Stamati (1812-1852), cadru didactic la Academia Mihăileană, prezintă spre publicare la gazeta politică şi literară „Albina românească" o **snoavă** [aici şi mai departe sublinierile cu aldine ne aparţin – *aut*.], intitulată *Pepelea se tocmeşte argat la un român*, *numit Vasile Răuţ*, publicată în zilele de 16, 20 şi 23 noiembrie (stil vechi), urmată ulterior (1851) de alte narațiuni populare comice [1, p. 87].

După un sfert de veac, la 1867, B. P. Hasdeu (1838-1907), într-un studiu intitulat *Literatura populară*, în care clasifică genurile şi speciile creaţiei folclorice, foloseşte, pentru povestirile comice ale domeniului cercetat, noţiunea (1) **anecdotă**, cu explicaţia (2): „un fel de narațiuni satirice, foarte scurte, precum sînt, bunăoară, acelea despre ţigani sau evrei" [2, p. 29], ceea ce, pentru acel moment era important ca primă consemnare, deşi nu cuprindea integral fenomenul artistic respectiv nici ca termen, nici ca explicaţie.

În 1873 un „culegător-tipograf" bucureştean, Petre Ispirescu (1830–1887), publică volumul de *Snoave sau poveşti populare*, *adunate din gura celor ce ştiu multe*, urmat în anul următor de cartea *Snoave sau povestiri populare*, *adunate din gurile celor ce ştiu multe*, iar în 1883 – o ediţie de *Basme*, *snoave şi glume*, *adunate din gura poporului*. În titlurile acestor trei tipărituri din anii '70-'80 ai sec. XIX avem, pentru desemnarea naturii comice a folclorului narativ, termenii: **snoavă**, cu sinonimele *poveste populară* („snoave sau poveşti populare"), **povestire populară** („snoave sau povestiri populare") şi **glumă** [3, p. 497-499]. Mai observăm că P. Ispirescu, prin felul de intitulare a cărţilor, atenţiona cititorii asupra caracterului autentic al textelor: nu recreate, ci culese „din gura / gurile" povestitorilor populari.

Predispunerea pentru comicul popular îl fac pe culegătorul de folclor şi scriitor Ion Fundescu (1836–1904) să colaboreze la publicaţiile ca „Satyrul" (hasdeuean), „Ghimpele" ş. a.; să editeze el însuşi publicaţii ca „Pepelea", „Tombatera" (imitatorul hazliu), „Calendarul Dracului pe 1867", precum şi culegerile de folclor *Literatură populară*: *basme*, *orații*,

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

85

păcălituri şi ghicitori (1867), *Anecdote*, *păcălituri*, *basme*, *oraţii şi ghicitori* (1895), „a căror autenticitate folclorică a fost elogios apreciată de B. P.Hasdeu” [3, p. 403]. Ca scriitor, din aceeaşi predispoziţie faţă de momente amuzante, semnează povestirea satirică *Un bal la Călăraşi*, precum şi romanele umoristice *Memoriile unui tartan* (pled) şi *Negoiţă*, ambele rămase nedefinitivate [4, p. 375]. De observat că I. Fundescu înţelegea **anecdota** şi **păcălitura** ca naraţiuni cu profiluri artistice aparte.

Configuraţii semantice deosebitoare între **anecdotă** şi **palavră** (glumă) schiţează Elie Baican (1845–1912), fost coleg de şcoală cu Ion Creangă şi student al profesorului universitar B. P. Hasdeu. E. Baican publică volumul *Literatura populară sau palavre şi anecdote* (1882), cu prefaţa de M. Eminescu, operă folclorică citată în *Etymologicum Magnum Romaniae* al eruditului Hasdeu; iar la 1911 – culegerea de *Palavre şi anecdote* [3, p. 76] – fără specificarea „literatură populară”, precum în cazul ediţiei din ’82 (trecuse aproape trei decenii); atît palavrele, cît şi anecdotele fiind familiare publicului cititor ca producţii folclorice.

Pentru denumirea întregului complex de forme ale folclorului comic narativ Grigore al lui Ioan Sima (1856-1907) aplică termenul **anecdota poporală**, lui aparţinîndu-i colecţia *Ardeleanul glumeţ sau 101 de anecdote poporale*, *alese pe sprînceană şi întocmite din glumele lui nenea Stan*, *ce-şi rîde de toţi*, publicată la Sibiu în 1889 [5, p. 291; 3, p. 803-804].

De productiva preocupare folcloristică a lui Dumitru Stăncescu (1866–1899) ţin colecţiile sale de naraţiuni populare comice (pentru dînsul termenii **snoavă** şi **glumă** fiind identici): *Snoave sau glume populare* (1892), *Snoave* (1893), *Basme şi snoave* (1895), *Glume şi poveşti* (1895), *Poveşti şi snoave noi pentru popor* (1895), *La gura sobei* [*cu snoave şi basme*, 1895] [3, p. 822-824]. În anul premergător publicării manuscrisului numit, *Glume şi poveşti* (1894), Alexandru Vlahuţă, într-o scrisoare adresată folcloristului, îi apreciază înalt autenticitatea textelor (numindu-le *snoave*) pregătite pentru tipar: „Iubite dle Stăncescu, […] D-ta ai înţeles că cel mai mare artist e poporul şi ai căutat să-i prinzi snoavele şi să le scrii sobru, natural, aşa cum le-a gîndit el, aşa cum le spune el [6, p. 283]”.

Termenul *glumă*, dimpreună cu o nouă consemnare a subdiviziunilor naraţiunii comice – ***frămîntare de limbă*** – au fost prezente în titlul, din multe cuvinte-nume de specii folclorice şi descrieri etnologice, al ediţiei-corpus de creaţie populară, elaborată colectiv, de trei autori (Tudor Pamfile, Mihai Lupescu, Leon Mrejeriu): *Carte pentru tineretul de la sate*. *Rugăciuni*, *cîntece de stea*, *irozi*, *urături*, *poveşti*, *glume*, *frămîntări de limbă*, *colinde*, *rostiri de nuntă*, *cîntece*, *bocete*, *gîcitori*, *zicători şi felurite sfaturi şi învăţături pentru viaţă* (Bîrlad, 1907) [9, p. LXI).

Istoricul literar Gheorghe Adamescu (1869-1942), la 1913, în opera sa *Istoria literaturii române*, la compartimentul „Literatura poporană”, include un capitol numit „Anecdotele şi satirele”, unde opinează că „Poporul are numai vorba snoavă, ca să numească şi anecdota, şi satira […]. Satirelor în versuri le zice glume. În unele părţi se întrebuinţează vorba poveşti în loc de snoave [7, p. 50-51]”. Gh. Adamescu, asemenea lui B. P.Hasdeu, preferă, pentru toate prozele folclorului comic, termenul **anecdotă**, văzînd în ea „povestirea scurtă a unui fapt, cu o încheiere în care scînteiază gluma sau înţepătura”; el remarcă meritul cărturarului P. Ispirescu de a prezenta creaţiile comice populare în forma lor autentică, „în proză”, nu versificate, cum au procedat Anton Pann şi Theodor Speranţia [ibid.], sau, adăugăm, cum le vedem pe cele publicate în ediţii de Petre Dulfu, Elena Sevastos ş. a.

În „Cuvînt înainte” la *Cartea povestirilor hazlii* din 1919 prolificul folclorist Tudor Pamfile (1883–1921), spre deosebire de Gh. Adamescu, foloseşte (a doua oară, după ediţia colectivă din 1907) noţiunea **glumă**, descrisă cu plasticitate ca „poveste care muşcă în taină, fără durere şi fără rană adîncă, pe cel care se uită şi păşeşte în afară de drum”; poporul o mai numeşte (continuă prefaţatorul şi alcătuitorul *Cărţii*) „întîmplare, prujă, jîtie,

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

tacla, anecdotă, tămăşag, minciună, poveste" şi, oricum îi zice, „este minunatul mijloc de îndreptare a răului, […] un folositor chip de petrecere" [8, p. 4] – descriere şi caracterizare amplă, cu multe sinonime de zicere populară a narațiunii de folclor comic în genere.

Cercetarea atentă de către T. Pamfile a semnificației cuvîntului *glumă*, asupra legăturilor acestuia cu noțiuni înrudite ca *prujă*, *anecdotă*, *jîtie*, *tacla*, *tămăşag* etc. înscrie meritoriu numele său în istoria folcloristicii, alături de alți editori ai narațiunilor comice din perioada 1893-1933, care doar au folosit, ca pe o realitate evidentă, cuvîntul respectiv. Astfel, Ioan Adam, A. Bîrseanu, N. A. Bogdan, V. Caraivan, G. Chicoş, L. Costin, Gh. Crăciunescu, Petre Danilescu, Th. Duma, N. I. Dumitraşcu, D. Furtună, T.-V. Gheaja, V. A. Gheorghiță, I. S. Ionescu, D. Jurescu, G. Maican, S. Moldovan, I. Muşlea, E. I. Patriciu, I. Pop-Reteganul, Şt. Pop-Reteganul, N. I. Popescu, Gh. Popescu-Ciocănel, Sandu Pungăgoală, S. Puşcariu, C. Rădulescu-Codin, Gh. P. Salviu, Petru Gh. Savin, N. C. Sudițeanu, Th. Vartic, Th. Zaharescu [9, p. LIV-LXIX], mai apoi şi Gr. Botezatu [10, p. 56-57], vor edita colecții de narațiuni comice, aparte sau împreună cu alte specii de folclor, numindu-le fie ***snoave***, fie ***anecdote*** sau cu sinonime şi parafraze ale acestora: ***braşoave***, ***bazaconii***, ***taclale***, ***opşaguri***, ***vorbe de clacă***, ***minciuni poporale***, ***rîsete şi zîmbete*** etc. Problema nominalizării adecvate a narațiunilor comice a fost studiată şi de alți cercetători în domeniu.

Unul dintre aceştia a fost Ştefan Stan Tuțescu (1880-1926), pentru care **dafie** şi **snoavă** nu reprezintă acelaşi fel de narațiune comică, chiar dacă unii consideră drept snoavă şi dafia (de la sîrbescul „davija") [11, p. 504]. Mai mult, folcloristul Şt. St. Tuțescu, „cel mai de seamă dintre culegătorii [de folclor] olteni" [5, p. 388], al cărui tată, Stan Tuțescu, „a colaborat la marea culegere de proverbe a lui [Iuliu A.] Zane" [5, p. 324, 388], a observat că esență comică au şi alte categorii de narațiuni folclorice – aşa-numitele **poveşti hazlii, glume** şi **păcălituri-frămîntări de limbă**; în 1904 el publică la Craiova, în colaborare cu C. Rădulescu-Codin, *Dăfii*, *snoave şi poveşti*; la Piatra-Neamț, în 1906 – *Taina ăluia*. *Proză*, *snoave şi poveşti hazlii*; în 1911, la Bucureşti – *Din văi şi vîlcele*. *Glume*, *legende*, *snoave şi poveşti*; iar în 1913, la Craiova, în colaborare cu S. T. Kirileanu – *Frămîntări de limbă* (păcălituri) [5, p. 388-389].

Etnologul Petru Ursache (n. 1931), în *Prefață* la un volum de narațiuni populare comice (1964), după ce informează cititorii despre felul de nominalizare a snoavelor în diferite regiuni ale României: „în Oltenia [… cunoscute ca] *dăfii* şi *palavre*; la moldoveni – *poloticuri*, *palotii*, *iznoave*, *snoave*, *olejgi*, *pilde*, *jîtii*, *taclale*, *poveşti*, *minciuni*; la munteni – *trantii*, *istorii*, *secături*, *dafii"* [12, p. V], se referă la glume şi anecdote, pe care le consideră „categorii înrudite mult cu snoava, dar mai moderne prin întreaga lor structură" [12, p. XV]. Cercetătorul, teoretic, distanțează *istorioara comică* de snoavă, cea cu pasaje lungi, atenționînd că „se produc uneori confuzii între cele **două specii**" cu „tematica – în majoritatea cazurilor – comună. Deosebirile dintre ele sînt totuşi sesizabile, mai ales în privința structurii şi dimensiunii pieselor. **Snoava** este mai concisă şi organizează materialul faptic în aşa fel, încît să creeze un anumit şi singur moment, care coincide cu deznodămîntul neaşteptat sau cu aşa-numita poantă, după care piesa se încheie […]. **Istorioara** are, dimpotrivă, o structură mai complexă, […] poate acumula diferite fapte şi personaje, iar factorul narativ ocupă un spațiu larg" [12, p. XVII]. În continuare, P. Ursache atrage atenția cititorilor asupra faptului că „snoava nu trebuie confundată nici cu anecdota, nici cu gluma, deşi stă foarte aproape de acestea", ea deosebindu-se „printr-un material de construcție mai accentuat tradițional folcloric" [12, p. XVIII], pe cînd „în cuprinsul **anecdotei** se resimt de multe ori intervenții ale unor oameni de litere", ea răspîndindu-se „şi pe calea scrisului", cuprinzînd „întîmplări din viața unor personaje celebre, înfățişate sub forma" povestirilor „scurte şi vioaie", cu largă „circulație în rîndurile maselor" [id.]; **gluma**, „de asemenea, scrie P. Ursache, nu poate fi confundată cu snoava, ea fiind o simplă relatare a unei întîmplări cotidiene, în cadrul căreia partea narativă este înlăturată, punîndu-se accent, în primul rînd,

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

pe utilizarea dialogului, pe jocul de cuvinte" [id.]. Deşi face aceste specificări, valoroase pentru desemnarea unor specii folclorice separate, P. Ursache concluzionează că istorioara comică, anecdota şi gluma sînt subdiviziuni ale snoavei.

Despre **anecdotă** ca „o subspecie strîns înrudită cu snoava, cu care în genere e confundată şi de care de multe ori se delimitează cu multă greutate" scrie Ovidiu Bîrlea (1917-1990) în ampla *Introducere* la valoroasa *Antologie de proză populară epică* în trei volume (1966) [13, p. 52]. Autorul antologiei creionează profilul deosebit al **anecdotei** faţă de **snoavă**, pe care o consideră „naraţiune, de obicei mai scurtă decît snoava, care relatează doar un incident şi în care atenţia se concentrează asupra replicii neaşteptate, explozive, care stîrneşte rîsetele abundente ale ascultătorilor". Dificultatea marcării unui profil aparte al anecdotei faţă de snoavă reiese, în viziunea lui Ov. Bîrlea, „din faptul că în destul de numeroase snoave personajele îşi dezvăluie metehnele numai prin replica provocată de situaţia în care sînt anume puse de către creatorul popular şi care oglindeşte uneori şi o inteligenţă ascuţită. În genere, conchide Ov. Bîrlea, pot fi socotite anecdote acele naraţiuni în care în chip neîndoielnic se scoate în evidenţă numai inteligenţa ascuţită, dotată cu mult simţ al umorului". Desigur, am putea avea anumite obiecţii privitor la aprecierea, de la un caz la altul, a *inteligenţei ascuţite* şi a *densităţii* umorului în anecdote, dar mai greu de acceptat este opinia cercetătorului cînd acesta afirmă că anecdotele, „de obicei, […] sînt de origine cultă şi s-au răspîndit parţial şi printre purtătorii de folclor" [ibid.], altfel spus, autorul le consideră nişte folclorizări. Realitatea este alta: alături de anecdotele culte (bancurile), există o categorie de anecdote culte folclorizate şi, în sfîrşit, îndeosebi de importante, de sine stătătoare ca specie, sînt anecdotele de esenţă folclorică, diferite ca structură de snoave, dar (cum vom trata mai jos) şi de alte structuri narative comice.

La problema delimitării unor naraţiuni comice populare ca **snoava, anecdota, gluma**, Ov. Bîrlea revine în *Prefaţă* la volumul *Nevasta cea isteaţă*. *Snoave populare româneşti* (ediţie de S.-C. Stroescu, 1971), unde constată aceeaşi incertitudine terminologică şi tipologică: „delimitările dintre snoavă, glumă şi anecdotă nu sînt încă pretutindeni clare […]. Fluctuaţia terminologiei provine […] din împrejurarea că glumele devin anecdote şi invers" [14, p. X]. Tot acolo: „Distincţia dintre snoavă şi glumă nu e întotdeauna clară. […] naraţiunile scurte care se încheie cu o replică ilariantă pot fi considerate glume" [14, p. XV]. Semnificativ e faptul că exegetul Bîrlea îşi expune în această prefaţă propria înţelegere a numitelor subdiviziuni de proză folclorică: „Prin snoavă înţelegem naraţiunea scurtă, cu intenţii satirizante, de obicei uniepisodică […]. În genere, snoava e o naraţiune scurtă, de întinderea unui singur episod" [14, p. XI-XII]. În continuare cercetătorul precizează: „Snoavele din repertoriul românesc au un sistem compoziţional care se desfăşoară de la forma cea mai simplă a epicului pînă la cea complicată a basmului propriu-zis (cu o scenă sau cu un serial de scene, cu numeroase episoade)" [14, p. XVII-XVIII]; „În unele snoave, epicul e […] absent, acţiunea fiind înlocuită printr-un dialog între un personaj care are […] funcţie interogatorie şi protagonistul caricaturizat. Acestea sînt cele mai apropiate de glumă şi anecdotă, unele greu de orînduit într-o specie sau alta" [14, p. XIII]. De reţinut totuşi că autorul conturează anumite particularităţi ale acestor categorii de proză – gluma şi anecdota, incerte *ca specii* ale naraţiunii comice populare.

„Îndeaproape înrudite cu snoava sînt *gluma* şi *anecdota*, scrie savantul. La prima vedere cele două par a fi sinonime […]. Prin *glumă* […] înţelegem naraţiunea care se încheie printr-o poantă menită să scoată în lumină mintea scînteietoare a protagonistului […]. Gluma are la bază înclinarea omenească de a specula sursele felurite ale unor cuvinte, jocurile omonimiei, apropiind […] cuvinte care în uzul firesc nu se asociază niciodată. […] Naraţiunea e […] redusă, expunîndu-se […] un singur moment, uneori repetat pentru

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

fiecare din cei doi sau trei protagonişti, gluma situîndu-se din acest punct de vedere la periferia speciilor epice" [14, p. XIV-XV]. Ceea ce surprinde pînă la urmă în exegeza de mai sus este concluzia că anecdota şi gluma se află la „periferia **speciilor** epice" (expresia lui Bîrlea), de unde rezultă că nu întrunesc condiţii estetice de specii literare.

Confuză şi inacceptabilă considerăm prezentarea anecdotei folclorice drept „glumă în care actanţii sînt personalităţi cunoscute" [tot acolo, p. XVI].

Despre *anecdotă* şi *glumă*, ca „subspecii strîns înrudite ale snoavei", scrie acelaşi autor în articolul *Snoavă* din a sa *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti* (Bucureşti, 1976) [15, p. 352]. „Dacă naraţiunea urmăreşte să pună în lumină ingeniozitatea, mintea sclipitoare a actantului, avem în faţă o glumă; dacă însă îndărătul acestei replici se ascunde prostia sau viclenia […] naraţiunea respectivă e o snoavă" [15, p. 357]; „S-a convenit în zilele noastre (cu trimitere la cartea lui Hermann Bausinger *Formen der „Volkspoesie*", Berlin, 1968 – *n. n.*) ca prin anecdotă să se înţeleagă gluma în care actanţii sînt personalităţi cunoscute" [ibid.]. Sigur, nu putem împărtăşi nici aceste opinii.

Conceptul despre anecdota *populară* ca glumă „în care actanţii sînt personalităţi cunoscute" (exclusiv deci) depăşeşte chiar şi dimensiunile formulei de anecdotă ca termen *literar* (din acelaşi an, 1976, autor Marcel Duţă): „scurtă povestire, cel mai adesea veselă, cu final moralizator şi cu un pronunţat caracter pitoresc, din viaţa de toate zilele, sau pusă pe seama unui personaj celebru" [16, p. 25].

În studiul monografic *Realizări ale folcloristicii timpurii moldoveneşti* (1978), cercetătorul V. Cirimpei (n. 1940) pledează tranşant pentru recunoaşterea snoavei şi a anecdotei populare (nu cea de altă origine) ca specii aparte, cu profiluri categoriale de sine stătătoare: „Şi *snoava*, şi *anecdota populară* sînt naraţiuni cu caracter comic. Ele se deosebesc prin felul de desfacere a comismului [comicului]: în **snoavă** – treptat, lent şi desfăşurat; în **anecdotă** – concis şi brusc. Snoava are episoade laterale, poate întruni şi o înlănţuire de peripeţii ale eroului central; anecdota reflectă, de regulă, un singur caz. Realităţile descrise în snoavă sînt generalizate, iar cele din anecdotă – mult mai individualizate, mai concrete. Cu cît anecdota e mai nouă (mai îndeaproape vizează o situaţie cotidiană sau o faptă a cuiva), cu atît efectul ei comic, poanta, este mai mare; cu trecerea anilor acest efect scade. În unele cazuri anecdota poate fi o fază iniţială a snoavei" [17, p. 7-8].

Aceeaşi concepţie despre snoavă şi anecdotă ca specii aparte stă la baza volumului *Snoave şi anecdote* (1979). În studiul introductiv, intitulat ***Specii** folclorice de satiră şi umor*, V. Cirimpei face cîteva precizări vizavi de problema consemnării-nominalizării naraţiunilor comice: „Modalitatea umoristico-satirică de zugrăvire folclorică a realităţii este caracteristică pentru două specii înrudite – **snoavele** şi **anecdotele**. Creaţiile acestor specii sînt în întregime umoristice, umoristico-satirice ori satirice. Ele redau în exclusivitate aspectele comice ale mediului uman; prin ele creatorii populari provoacă zîmbete şi rîs, întreţin căldura bunei dispoziţii, a hazului şi glumei […]. Snoavele şi anecdotele, deşi întreţesute pe alocuri de expresii şi pasaje în versuri, sînt specii de proză folclorică. Ele au asemănări de ordin secundar cu povestea nuvelistică şi povestirea populară, cu fabula şi parabola. Ceea ce le face să se deosebească radical de aceste specii, este aceeaşi ţinută umoristico-satirică predominantă, orientarea totală spre interpretarea comică a vieţii. În temei realiste (asemenea povestirilor populare), snoavele şi anecdotele pot avea şi elemente alegorice, miraculoase şi convenţionale, didactice şi de altă natură, însă oricare din aceste elemente sînt subordonate tratării comice a subiectului, obţinerii efectului ilariant […].

Strîns unite între ele datorită modalităţii de înfăţişare a realităţii, **snoavele** şi **anecdotele**, totuşi, **nu constituie o singură specie**; ele au profiluri independente bine conturate. […] În genere, anecdotele proaspăt create conţin mai multă satiră decît snoavele,

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

cu timpul însă efectul sarcastic al satirei lor se transformă (pentru alte generaţii) în glumă nevinovată, simplu umor; uneori chiar în glumă banală sau, cum obişnuim a-i spune, anecdotă răsuflată" [18, p. 5-6].

V. Cirimpei grupează textele volumului, peste 200 la număr, în cinci categorii tematice (I: situaţii familiale, II: trăsături de caracter, III: situaţii extrafamiliale, IV: relaţii sociale antagoniste, V: viziuni anticlericale şi antireligioase) a cîte două compartimente – unul de *snoave* şi altul de *anecdote*.

Ca prefaţator al ediţiei critice de S.-C. Stroescu *Snoava populară românească* (1984), Mihai-Alexandru Canciovici (n. 1944), bun cunoscător al povestitului pe teren, se referă, printre altele, şi la aspectul denominativ al naraţiunilor populare comice: afară de *poveste* şi chiar *basm*, scrie autorul prefeţei, pentru snoavă sînt folosiţi, în diverse regiuni ale României, termeni: *poveşti glumeţe*, *poveşti cu măscări*, *minciuni*, *bazaconii*, *parascovenii*, *jîtii*, *taclale*, *polojănii*, *bălăcărele*, *dafii* / *dăfii*, *secături*, *palavre*, *istorii*, *trantii*; „Foarte des este folosit [pentru snoavă] termenul de glumă alături de poveste" [9, p. VI].

Considerînd „snoava […] o *categorie* a prozei populare […]", M. Canciovici subordonează „anecdotele şi glumele acestei specii. Ele se prezintă ca „[…] două **subcategorii** ale snoavei, avînd o individualitate aparte" [id.]. Intuind caracterul **şubred** al acestei tipologii, exegetul caută argumente concludente şi afirmă că **gluma**, ca „subspecie a snoavei", este o „naraţiune scurtă, concentrată, care se încheie cu o «poantă» ce pune în valoare iscusinţa şi inteligenţa creatorului ei. Glumele sînt naraţiuni de origine livrescă" [9, p. VII]; **anecdota** – „o glumă în care personajele sînt diverse personalităţi, […] o farsă pusă, de obicei, pe seama unui personaj istoric. […] este legată de personalităţi istorice de renume" [9, p. VIII].

În viziunea noastră, aceste precizări teoretice nu clarifică situaţia. Care ar fi raţiunea includerii „glumelor de origine livrescă" în proza folclorică?

Cercetînd specificul structural-artistic al naraţiunilor comice populare, V. Cirimpei propune o nouă tipologie a acestora. Pe lîngă noţiunile snoavă şi anecdotă, pe care le definea categoric drept **specii** în anii '70, exegetul evidenţiază ulterior cea de-a treia specie de folclor comic în proză – gluma. În postfaţă la volumul *Ace pentru cojoace*. ***Glume*, *anecdote*, *snoave***, autorul pledează pentru recunoaşterea a trei tipuri de naraţiuni comice. Comentariul următor este concludent în acest sens: „Strîns unite între ele, datorită modalităţii de înfăţişare a realităţii, snoavele, anecdotele şi glumele nu constituie o singură categorie de gen; ele au profiluri independente, distinct conturate. Se deosebesc, în primul rînd, prin felul de expunere şi degajare a comismului [comicului]: în snoavă – treptat, lent şi desfăşurat; în anecdotă – concis şi brusc, în glumă – laconic-aluziv. Snoava are episoade laterale, poate încorpora şi o înlănţuire de peripeţii ale eroului central; anecdota reflectă, de regulă, un singur caz; gluma constă dintr-un schimb de vorbe, un scurt dialog sau o replică. Realităţile vizate de snoavă sînt generalizate, iar cele din anecdotă şi glumă – individualizate, mai concrete" [19, p. 144-145].

În volumele colective de creaţie populară din diferite zone, editate la Chişinău: *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Frumos e la şezătoare* (acelaşi an), *Folclor din Maramureş* (1991) şi *Cît îi Maramureşul…* (1993), folcloristul V. Cirimpei a prezentat snoavele şi anecdotele ca specii aparte, iar în *Folclor din stepa Bălţilor* (1987), afară de snoave şi anecdote, a inclus un grupaj de 10 texte-glume.

Un moment inedit în teoria speciilor comice apare în colecţia zonală *Folclor din Ţara Fagilor* (Chişinău, 1993). Acelaşi cercetător delimitează, cu tablete explicative şi creaţii folclorice, altfel zis, teoretic şi practic, în categorii-specii aparte, naraţiunile comice nord-bucovinene (ale Ţării Fagilor) în următoarele unităţi: *snoave*, *anecdote*, *glume* şi, pentru prima dată, introdus în uz ştiinţific, termenul ***pidosnicii***. Autorul se întreabă retoric „Ce este

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

pidosnicia?" şi răspunde explicând: „Cuvîntul nu e o invenţie de cabinet, ci profilarea unei ziceri din popor. Într-o iarnă, prin 1989, nimerisem la o şezătoare din nordul Basarabiei: un bărbat, la un moment dat, zise: «O să vă spună moşul o povestire cam pe dos (poate aţi putea-o înţelege)». Şi continuă cu o *istorisire amuzantă* nu numai prin subiectul expus, dar şi prin *felul special sucit al vorbelor*. Expuneri de acestea am auzit cu toţii în viaţa noastră nu o singură dată, le cunoaştem hazul şi farmecul, ştim că sînt ziceri «pe dos»; din păcate însă, ele au circulat pînă acum numai pe cale orală. Sigur, aşternerea lor pe hîrtie implică anumite greutăţi de ortografiere, nemaivorbind de forma incomodantă pentru obişnuita percepere a textului, căci lipseşte intonaţia, conducătoare spre înţelegerea vorbelor (intonaţie proprie doar comunicării pe viu între cel care povesteşte şi ascultă). Este vorba de nişte *avalanşe de realităţi absurde şi anapoda*, care, în loc să ne supere, *ne fac să zîmbim* şi chiar să rîdem. (Să le fi ştiut în copilărie şi creatorii teatrului absurd?…)

Să relevăm […] principalele tipuri de pidosnicii.

Mai întîi – 1) cele domoale, povestiri ca toate povestirile, şi numai pe ici-colo au cîte o situaţie alogică: unui tînăr i se naşte tata, în cîteva minute o mlădiţă de copac dezvoltă «vreo douăzeci de metri în înălţime», transformîndu-se în arbore cu un cuib de pasăre cu puişori în el (*Cînd s-a născut tata*); posibilitatea unuia de a umbla fără cap şi de a şi-l aşeza, la nevoie, la loc, între umere (*În căutare de nănaşi*);

2) cu o densă împănare de alogisme: un foarte bun ciubotar, care în acelaşi timp e tot atît de bun fierar, lemnar, olar, bucătar, specificul măiestriei lui reieşind din aceea că, lucrînd în funcţia unui specialist, realizează – şi aceasta în lanţ continuu – producţia altui specialist (*Un ciubotar bucovinean*); livada [numai] de cireşi a cuiva poate fi de vişini, pruni, zarzări, prăsazi (*În livadă*);

3) sucirea oricărei îmbinări de verb şi substantiv: în loc de a purcede pe o cărare, cineva se cărăreşte pe o purceasă; în loc de a fura vreo trei cîrlane, unul cîrlăneşte vreo trei furate (*La furat mioare*); în loc de a fugi la bordei – a bordeia la fugit, în loc de a mînca plăcinte – a plăcinti mîncate (*La furat plăcinte*); în loc de «s-a pornit la drum un popă» – «s-a popit la drum un pornit», în loc de «s-a dus cu caprele» – «s-a caprilus cu dusele», în loc de «s-a suit pe cuptor» – «s-a cuptorit pe suit», în loc de «îl ciupeau coţofene» – «îl coţofeneau ciupite» (*Întîmplările unui tîlhar*);

dar şi cu scornirea de forme noi pentru unele cuvinte (în loc de «babă», «slujbă» – «babete», «slujbete», în loc de «a vedea, a observa» – «a ochi»), cît şi – ceea ce e îndeosebi de sofisticat – de îngemănări ale unor cuvinte, adică îmbinări de două cuvinte într-o singură vocabulă (în loc de «cauţi, fiule» sau «caut, părinte» – «căutat-iule» şi «căutat-inte»)" [20, p. 273-274].

Cu toate că e o dezvăluire amplă şi minuţioasă a respectivei noţiuni de folclor comic, V. Cirimpei, conştientizînd multitudinea faţetelor fenomenului ca atare, menţionează: „Acestea-s doar unele particularităţi ale speciei pidosniciilor; o exegeză mai desfăşurată a fenomenului artistic în cauză urmează a se face" [ibid., p. 274].

După vreo 15 ani, acelaşi folclorist, în prefaţa cărţii sale *Pozne cu alde Păcală. Povestiri şi dialoguri din folclorul comic românesc* (2007), îşi informează cititorii despre o specie de folclor comic narativ, rămasă în afara cîmpului de cercetare a specialiştilor: „Printre [piesele volumului …] expunem textele 76, 84, 98* […], acestea conturînd un profil poetic aparte, distinct, al unei forme de narаţiune populară comică, pe care o denumim (de prima dată în această prefaţă) **întrebare cu răspuns isteţ**; ea constă din preocuparea

* Reproducem două dintre acestea, mai scurte: 1) „*Secretul vîrstei înaintate*. // – Ia spune-mi, moşule, ce ai făcut, că, iată, ajungi la suta de ani? / – Păi, dă!... Ce era să fac?... Am aşteptat." şi 2) „*Apa mării*. // Profesorul: De ce apa de mare este sărată? / Elevul: Pentru că ea conţine multe scrumbii."

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

cuiva (concret sau fără identificare) de o problemă ce necesită limpezire; soluţia fiind una stupefiantă, mucalită şi înveselitoare; ansamblul componentelor *întrebare* şi *răspuns* necesitînd efort creator subtil, inventiv, ingenios-ilar, demn de mintea unui Păcală. Plăsmuiri de această factură poetică au fost şi sînt prezente în creaţia populară a românilor, în folclorul altor popoare" [21, p. 7-8].

* * *

Aşadar, în decursul istoriei folclorului românesc, naraţiunilor comice li s-a zis în diverse feluri: *întîmplare*, *jîtie*, *polojănie*, *poveste şi poveste populară*, *povestire populară*, *istorie* şi (cu accent pe dimensiune) *istorioară*; *iznoavă*, *snoavă*, *dafie*/ *dăfie*, *palotie*, *polotic*, *pildă* (ca una moralizatoare), *prujă*, *braşoavă*, *teclă*, *olejgă*, *opşag*, *tămăşag*, *palavră*, *bălăcărea*, *trantă* / *trantie*; pentru adevăru-i convenţional – *minciună şi minciună poporală*, *secătură*; iar pentru caracterul ilar – *păcălitură*, *bazaconie*, *parascovenie*, *frămîntare de limbă*, *vorbă de clacă*, *pidosnicie*, *zîmbet*, *rîset*, *poveste hazlie şi poveste glumeaţă*, *poveste cu măscări*, *glumă*, *întrebare cu răspuns isteţ*, *anecdotă şi anecdotă poporală*.

A urmat o lungă perioadă de identificare a speciilor comice populare, de nominalizare adecvată a naraţiunilor de această natură. Diferiţi culegători, editori şi cercetători de folclor au luat în calcul specificul materialului de care au dispus, numirea lui populară şi cărturar-savantă. Astfel, B. P. Hasdeu, la 1867, s-a oprit la termenul de origine cultă *anecdotă*; Petre Ispirescu, în 1873 şi 1874 – la popularul *snoavă*, el însă, la 1883, observînd, că afară de snoave, circulă oral şi piese comice cu alt specific structural, pe care le-a numit *glume*.

Ion Fundescu, pentru unele naraţiuni, a preferat zicerea populară păcălitură (în ediţii din 1867 şi 1895), altele fiind nominalizate, în înţelegerea sa, cu termenul anecdotă (1895); pentru Elie Baican, deosebită puţin de anecdotă, este *palavra* (1882, 1911); Gh. I. Sima, cu anumite rezerve faţă de preluarea de către folclorişti a termenului livresc „anecdotă", introduce sintagma-termen *anecdotă poporală* (1889); pentru D. Stăncescu, în ediţiile din 1892, 1893 şi 1905, toate povestirile populare comice sînt *snoave*; în timp ce aceleaşi snoave pentru Tudor Pamfile sînt *glume* (1919), evident, cu altă semantică decît cele numite aşa de P. Ispirescu; dar, un moment istoric important: altceva decît gluma-snoavă este *frămîntarea de limbă* – termen introdus de T. Pamfile, împreună cu M. Lupescu şi L. Mrejeriu la 1907.

Scrutarea atentă a naraţiunilor comice de către Ştefan St. Tuţescu, l-a făcut pe acesta să nominalizeze inedit, cu termenul popular *dafie* (1904), o categorie diferită de cunoscutele *snoavă* şi *glumă*, pe care, de asemenea, le publică (1904, 1911). Autorul promovează ca denumiri *povestire hazlie* (1904) şi *păcălitură* (1913), aceasta din urmă sinonimică, în viziunea sa, cu *frămîntare de limbă*.

Alţi cercetători ai domeniului (Petru Ursache, Ovidiu Bîrlea, Mihai-Alexandru Canciovici), folosind termenii consacraţi de acum – *snoavă*, *anecdotă*, *glumă* –, caută să aprecieze valoarea lor denotativă în raport cu noţiunea de specie folclorică. Pentru P. Ursache istorioara comică, anecdota şi gluma sînt **subdiviziuni** ale snoavei (1964), pentru Ov. Bîrlea – anecdota şi gluma sînt „**subspecii** strîns înrudite ale snoavei" (1966, 1971, 1976); M.-A. Canciovici consideră anecdota şi gluma „**subcategorii** ale snoavei" (1984).

O altă percepere a noţiunii de specie folclorică rezultă la V. Cirimpei, care din 1978-1979 descrie *snoava* şi *anecdota* ca **specii aparte**, în 1985 – şi a *glumei*; pledează pentru configuraţii de **specii folclorice**: în 1993 – a *pidosniciei* (înrudită

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)

cu *frămîntarea de limbă*) şi, în 2007 – a ceea ce numeşte *întrebare cu răspuns isteţ*. Pentru V. Cirimpei nici anecdota, nici gluma, nici pidosnicia / frămîntarea de limbă, nu se încadrează în parametrii noţiunii de snoavă; cu atît mai mult întrebarea cu răspuns isteţ.

Urmează, credem, ca viitoarele cercetări asupra conceptului de specie folclorică, aplicat la materia concretă a vastului şi diversului domeniu de creaţii populare comice (S. C. Stroescu: 3228 de tipuri), să vină cu noi corective, precizări, şi originale descoperiri.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Victor Cirimpei, *Generatorii rîsului folcloric*, *aspecte ale operei lor* // RLŞL, 2007, nr. 3-4.

2. B. P. Hasdeu**,** *Studii de folclor*, Ediţie îngrijită şi note de Nicolae Bot, Cluj-Napoca, 1979.

3. Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români*. *Autori*, *publicaţii periodice*, *instituţii*, *mari colecţii*, *bibliografii*, *cronologie*, Bucureşti, 2006.

4. *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Bucureşti, 1979.

5. Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, 1974.

6. D. Stăncescu, *Cerbul de aur*. *Basme culese din popor*, Ediţie îngrijită, prefaţă şi tabel cronologic de Iordan Datcu, Bucureşti, 1985.

7. Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala" Alcalay & Co, f. a.

8. Tudor Pamfile, *Cartea povestirilor hazlii*, Chişinău, 1919.

9. *Snoava populară românească*, Ediţie critică de Sabina-Cornelia Stroescu, Prefaţă de Mihai-Alexandru Canciovici, Bucureşti, 1984.

10. *Dicţionarul scriitorilor români din Basarabia* (*1812–2006*), Chişinău, 2007.

11. *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române*, Chişinău, 2007.

12. P. Ursache, *Prefaţă* // *De-ale lui Păcală*. *Snoave populare*, Ediţie îngrijită de V. Adăscăliţei şi P. Ursache, Bucureşti, 1964.

13. Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I., Bucureşti, 1966 [p. 5-110: Prefaţă şi Introducere].

14. Ovidiu Bîrlea, *Prefaţă* // *Nevasta cea isteaţă*. *Snoave populare româneşti*, Ediţie îngrijită de Sabina-Cornelia Stroescu, Bucureşti, 1971.

15. Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, Bucureşti, 1976.

16. *Dicţionar de termeni literari*, Bucureşti, 1976.

17. V. A. Cirimpei, *Realizări ale folcloristicii timpurii moldoveneşti*, Chişinău, 1978.

18. *Snoave şi anecdote*, Alcătuirea, articolul introductiv şi comentariile de V. A. Cirimpei, Chişinău, 1979.

19. *Ace pentru cojoace*. *Glume*, *anecdote*, *snoave*, Selecţie, prelucrare literar-ştiinţifică şi comentarii de Victor Cirimpei, Chişinău, 1985.

20. *Folclor din Ţara Fagilor*, Chişinău, 1993.

21. *Pozne cu alde Păcală*. *Povestiri şi dialoguri din folclorul comic românesc*, Selecţie, îngrijire folcloristică, prefaţă, note asupra ediţiei, bibliografie şi vocabular: Victor Cirimpei, Chişinău, 2007.

BDD-A26011 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 06:04:20 UTC)